

Р. О. Савченко,

к. е. н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,

Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

R. O. Savchenko,

Ph.D., assistant professor of accounting, Zhytomyr National Agroecological University

INTERNAL CONTROL IN CORPORATE GOVERNANCE

В статті визначається підвищення ролі об'єднань фізичних та юридичних осіб у формі корпорацій в сучасних умовах розвитку національної економіки. Розглянуто економічну суть категорії «корпоративне управління» з метою виокремлення шляхів досягнення стратегічних цілей корпорації. Дана характеристика моделей управління в корпораціях України відповідно до чинного законодавства. Визначено місце внутрішнього контролю в системі управління корпорацією. Внутрішній контроль має бути присутній на всіх рівнях управління корпорацією, адже в його системі акумулюється інформація щодо порядку функціонування об'єкта господарювання, результати його діяльності, проводиться оцінка процесів розвитку корпорації, ефективності розробленої стратегії. Наведена класифікація ступенів корпоративного контролю. Встановлено, що перспективною є стратегічна орієнтація внутрішнього контролю з можливістю генерування превентивних заходів щодо розвитку негативних подій та виникнення фактів шахрайства.

The article defines the role of associations of individuals and legal entities in the form of corporations in modern conditions of development of the national economy. Considers the economic essence of the category "corporate governance" in order to identify ways to achieve the strategic goals of the Corporation. This characteristic of models of corporate governance of Ukraine in accordance with the current legislation. The internal control in the system of governance of the Corporation. Internal control should be present at all levels of governance of the Corporation, because his system accumulates information about the procedure of functioning of the object of management, the results of its activity, assessment of the processes of development of the Corporation, the efficiency of the developed strategy. Classification of degrees of corporate control. It is established, that perspective is the strategic orientation of the internal control with a possibility of generation of preventive measures on the development of negative events and the occurrence of fraud.

Ключові слова: корпоративне управління, внутрішній контроль, підприємство, корпорація.

Keywords: corporate governance, internal control, enterprise, corporation.

Актуальність теми. На ефективність функціонування підприємства впливає ряд зовнішніх та внутрішніх факторів, що визначають в певній мірі подальший розвиток суб'єкта господарювання. При цьому найбільш непередбачуваними є дія зовнішніх факторів, адже їх виникнення та вплив на діяльність підприємства важко, а іноді неможливо прорахувати беручи до уваги мінливість зовнішнього середовища. Для мінімізації впливу даної групи факторів на діяльність підприємства спонукає останніх створювати об'єднання(корпорації): те, що не вдається здійснити окремому підприємству може бути реалізоване їх об'єднанням шляхом координації діяльності, централізації керівництва, концентрації ресурсів та направлення їх на необхідні всім підприємствам види забезпечень. Централізація управління зменшує питому вагу накладних витрат, підвищує прибутковість діяльності, забезпечує скоординоване співробітництво окремих підприємств, відбувається обмін ноу-хау, надання фінансової допомоги при модернізації, розширенні виробництва та освоєнні нових каналів збуту.

Зазвичай корпорації мають складну організаційну структуру. Тому для забезпечення ефективності функціонування першочерговим завданням є побудова в межах корпорації системи внутрішнього контролю, тобто системи, що дозволить досягати стратегічних цілей та забезпечувати ефективність ведення бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання внутрішнього контролю досліджено у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених: Є.А. Аренса, М.Г. Белова, М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, С.В. Бардаша, Н.С. Вітвицької, Н.Г. Виговської, Л.В. Дікань, Дж. Лоббека, Н.М. Малюги, В.Ф. Максимова, Л.В. Нападовської, Н.І. Петренка, Л.А. Сухарєва, Б.Ф. Усача, В.О. Шевчука, М.Я. Штейнмана, Н.М. Чумаченка та інших. Всі вони в тій чи іншій мірі розглядали різні підходи до концептуальних основ внутрішнього контролю. Проте останні зміни, що відбуваються в суспільно-політичному та економічному житті держави не можуть не вплинути на функціонування будь-якого суб'єкта господарювання, а отже і на його систему внутрішнього контролю. В зв'язку з цим подальші дослідження щодо розвитку організаційно-методологічних аспектів внутрішнього контролю залишаються актуальними.

Метою статті є розгляд та узагальнення поглядів вчених на місце внутрішнього контролю в системі управління об'єднань підприємств на сучасному етапі розвитку України, а також формування автором власних висновків і пропозицій.

Виклад основного матеріалу. Подальший розвиток ринкової економіки в Україні зумовив підвищення ролі об'єднань фізичних осіб у формі корпорацій. Функціонування корпорацій пов'язане перш за все з процесом накопичення капіталу як на державному рівні, так і на міжнародному. Таким чином ефективність функціонування корпорацій та процес управління ними є ваговим важелем, що визначає не лише рівень розвитку економіки держави, але і її соціально-економічний клімат.

Розвиток корпоративної форми власності ставить питання відмежування прав і обов'язків власника від прав і обов'язків керівників власністю. З точки зору економіки відбувається виокремлення економічної функції управління капіталом. Адже акціонери довіряють свій капітал керуючому, в обов'язки якого входить налагодження системи ефективного використання ресурсів корпорації заради одержання прибутку. Корпоративна власність передбачає створення особливих правил задоволення прав власників через делегування функцій управління професійним менеджерам. При цьому виникає проблема формування такої системи управління, яка б враховувала інтереси власників, топ-менеджерів та найманих працівників. Виникає необхідність розробки стратегії розвитку корпорації із врахуванням інтересів її учасників. Для цього доцільним є розгляд суті категорії «корпоративне управління» з метою визначення його основних напрямків.

Існує багато варіацій економічної суті корпоративного управління (таб.1):

Таблиця 1.

Трактування категорії «корпоративне управління» в працях зарубіжних та вітчизняних вчених

№	Джерело	Позиція
1	Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [1]	Корпоративне управління - система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності господарського товариства та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством
2	Мальська М. П., Мандюк Н. Л., Занько Ю. С. [4]	Корпоративне управління можна розглядати як управління корпоративними правами. Це означає, що власник таких прав має право власності на частку у статутному капіталі господарського товариства, включаючи права на управління, отримання частини відповідного прибутку товариства, а також на частину активів у випадку ліквідації даного суб'єкта господарювання. Із цієї точки зору, корпоративне управління являє собою процес регулювання власником руху його корпоративних прав з метою одержання прибутку та управління підприємством
3	Клепач А., Кузнецов П., Крючкова П. [3]	Корпоративне управління відноситься до внутрішніх засобів забезпечення діяльності корпорацій і контролю над ними ... Корпоративне управління також визначає механізми, за допомогою яких формулюються цілі компанії, визначаються засоби їх досягнення та контролю над її діяльністю. У широкому сенсі корпоративне управління розглядається як процес здійснення влади господарюючими суб'єктами, прийняття рішень в рамках відносин власності на основі сформованого виробничого, людського і соціального капіталу ... визначається характером цільових установок діяльності підприємства і його керівництва, типами контролю, інтересів і власності
4	Джонстон Д. [7]	Корпоративне управління оцінюється як організаційна модель, яка покликана, з одного боку, регулювати взаємовідносини між менеджерами компаній та їх власниками (акціонерами), з іншого - узгодити цілі різних зацікавлених сторін, забезпечуючи тим самим, ефективне функціонування компаній
5	Могилевский С.Д. [6]	Корпоративне управління - діяльність органів господарських товариств з вироблення (підготовки та прийняття) конкретного управлінського рішення, його виконання (реалізації) та перевірки його виконання
6	Мейер К. [5]	Система корпоративного управління являє собою організаційну модель, за допомогою якої компанія представляє і захищає інтереси своїх інвесторів. Дана система може включати в себе багато чого: від ради директорів до схем оплати праці виконавчої ланки і механізмів оголошення банкрутств
7	Ігнат'єва І. А., Гарафонова О. І.; [2]	Корпоративне управління можна розглядати як систему взаємовідносин між менеджерами компанії і їх власниками (акціонерами), а також іншими зацікавленими сторонами, з питань, пов'язаними із забезпеченням ефективності діяльності компанії та інтересів власників і інших зацікавлених сторін

Наведені трактування суті корпоративного управління дають змогу виокремити основні напрямки управління корпоративною власністю, забезпечення вироблення та прийняття управлінських рішень щодо виробничо-господарської діяльності об'єднання з метою максимізації прибутку.

Таким чином, корпоративне управління – це система взаємовідносин між органами управління, посадовими особами корпорації та акціонерами, що відображають рівновагу їх інтересів та зорієнтовані на оптимізацію рівня прибутковості корпорації, відповідно до діючого законодавства країни з урахуванням міжнародного досвіду.

Враховуючи вимоги Закону України «Про господарські товариства» [2] в Україні, залежно від розміру та потреб корпорації, можуть існувати чотири моделі управління нею (табл. 2):

Таблиця 2.

Типи моделей управління в корпораціях України

Орган управління	Функції	Тип моделі			
		перша	друга	третя	четверта
Загальні збори акціонерів	Прийняття участі в управлінні корпорацією через загальні збори акціонерів. Питання, що вирішуються: визначення основних напрямів діяльності, створення,	+	+	+	+

	реорганізація та ліквідація дочірніх підприємств, філій та представництв, затвердження правил, процедур та інших внутрішніх документів, визначення організаційної структури та ін.				
Спостережна рада	Представлення інтересів акціонерів у період між проведенням загальних зборів в межах компетенції, визначеної статутом, контроль і регулювання діяльності виконавчого органу	-	-	+	+
Виконавчий орган:	Вирішення питань діяльності корпорації, крім тих, що віднесені до компетенції загальних зборів і наглядової ради товариства	+	-	+	-
одноосібний		-	+	-	+
колегіальний					

Перші дві моделі найпростіших структур вищих органів влади використовуються зазвичай в закритих акціонерних товариствах. Третя модель дозволяє підсилити вплив директора в раді директорів товариства, оскільки не встановлює будь-яких обмежень на участь у раді директорів представників "команди управління". Четверта схема застосовується, як правило, у великих організаціях, у відкритих акціонерних товариствах, де для рішення складних управлінських задач доцільне використання колегіальних методів прийняття рішень в інтересах більшості учасників. [2]

Незважаючи на тип моделі корпоративного управління їх об'єднує спільний механізм дії – створення та регулювання ефективності діяльності шляхом перерозподілу прав власності, зміна або корегування стратегії розвитку компанії. В ході розгляду цього механізму в центрі уваги виступає система корпоративного контролю, як функції управління. Механізм управління корпорацією являється інструментом встановлення та подальшого функціонування корпоративного контролю.

Внутрішній контроль займає вагомe місце в управлінському циклі будь-якого суб'єкта господарювання. Він поєднує такі види управлінської діяльності, що пов'язані з формуванням даних про стан та функціонування об'єкта господарювання, вивчає інформацію про результати діяльності, а також проводить діагностику та оцінку процесів розвитку і досягнення мети, ефективності стратегії.

Під внутрішнім контролем слід розуміти систему заходів запроваджених апаратом управління суб'єкта господарювання з метою підвищення ефективності його діяльності шляхом спостереження, вивчення та перевірки відповідності виконання прийнятих раніше управлінських рішень.

Як вже зазначалось, корпорації мають складну організаційну структуру, що прямо впливає на організаційну побудову корпоративного контролю. Так можна виділити наступні класифікаційні ознаки поділу ступенів корпоративного контролю (табл. 3).

Таблиця 3

Класифікація ступенів корпоративного контролю

Ознака поділу	Вид корпоративного контролю		Характеристика контролю
за суттю	позитивний	ініціативний	дає можливість використовувати корпоративні процедури (створення та налагодження функціонування бізнесу, організація зборів акціонерів, проведення перевірок)
		кворумний	дозволяє необхідною кількістю учасників зборів сформувати кворум для визнання даного засідання правомірним в рамках діючого законодавства та внутрішніх актів корпоративного контролю
		вирішальний	дає можливість прийняти або неприйняти в межах корпоративних процедур певне рішення
	негативний		якщо позитивний контроль дає право на одержання додаткових прав, то негативний контроль дає гарантію, що інші акціонери таких прав не одержать

	абсолютний	інтегрує в собі елементи позитивного та негативного корпоративного контролю. Доля в капіталі корпорації інших акціонерів мінімальні, що позбавляє їх права вирішального голосу при прийнятті управлінських рішень.
за повнотою	повний	прийняття управлінського рішення шляхом голосування 25 % власників акцій + 1 % власників акцій
	неповний	прийняття управлінського рішення шляхом голосування 25 % власників акцій
в залежності від дій третіх осіб	ситуаційний	повноваження акціонера залежить від поведінки інших акціонерів та розподілом акцій між ними
	умовний	повноваження акціонера не залежать від інших акціонерів, проте їх дії можуть впливати на реалізацію цих повноважень
	безумовний	повноваження акціонера повністю не залежать від дій інших акціонерів і можуть бути реалізовані
за ознакою винятковості	винятковий	виняткове право контролю належить лише групі більшості акціонерів
	невинятковий	виняткове право контролю належить лише об'єднанню декількох груп акціонерів
за ознакою диспозитивності	диспозитивний	ступінь контролю може бути змінена загальними зборами акціонерів
	недиспозитивний	ступінь контролю не може бути змінена загальними зборами акціонерів

Існує пряма залежність стосовно ефективності функціонування системи внутрішнього контролю і функціонування корпорації в цілому, всього суспільного виробництва. Було б помилкою обмежувати внутрішній контроль лише завданням щодо підтвердження достовірності показників звітності корпорації відповідно до чинного законодавства. Перспективним є стратегічна орієнтація контролю з можливістю генерування превентивних заходів щодо розвитку негативних подій та виникнення фактів шахрайства, досягнення оптимізації бізнес-процесів окремих організаційних елементів корпорації. При визначенні головних завдань, що ставляться перед системою внутрішнього контролю слід орієнтуватися на стійке положення корпорації на ринку, де вона функціонує, визнання об'єднання суб'єктами ринку та суспільством, а також адекватну та своєчасну адаптацію систем виробництва та управління корпорації до динамічного зовнішнього середовища. Обов'язковим також є врахування ступенів корпоративного контролю, що в сукупності будуть відігравати важливу роль в якості організаційної основи, яку апарат управління корпорації буде використовувати з метою досягнення комплексного та інтегрованого контролю в об'єднанні.

Корпоративні відносини між власниками корпорації та її менеджерами впливають на порядок визначення головних завдань системи внутрішнього контролю. Зазвичай власниками корпорації є певна група осіб, а їх капітал об'єднаний заради досягнення поставленої мети. Менеджери корпорації є її найманими працівниками. Тому коли виникають питання постановки завдань контролю, а також їх подальшої трансформації потрібні спільні зусилля власників та менеджерів корпорації. Корпоративна власність – це закономірний результат процесу усунування приватної власності. Із способів взаємозв'язку відтворення корпоративної власності та форми функціонування корпорації виходить сутність контролю власності корпорації, складне відношення, в основі якого лежить протилежність капіталу-власності та капіталу-функції. [3]

При виборі системи внутрішнього контролю потрібно орієнтуватися концепцію її ефективності. Класична модель внутрішнього контролю ґрунтується на використанні загальноприйнятої нормативно-правової бази та внутрішньо корпоративних документах, що регулюють порядок функціонування суб'єкта господарювання.

Висновки та напрями подальших досліджень. Таким чином внутрішній контроль виступає самостійним елементом в управлінні корпорацією з обов'язковим врахуванням норм юридичного права в тому числі поняття права власності. Кінцевим результатом функціонування системи внутрішнього контролю в управлінні корпорацією є примноження системного ефекту об'єднання фінансового, матеріального та інформаційного капіталу. Основними механізмами внутрішнього контролю на корпоративному рівні є координація діяльності, централізація керівництва, концентрація ресурсів та регламентація управління бізнес-процесами.

Питання можливостей використання та подальшого удосконалення системи внутрішнього контролю в корпорації залишається відкритим, оскільки багато в чому залежить від економічної та політичної ситуації, яку не можна назвати стабільною на сьогоднішній день.

Література

1. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні». Закон від 30.10.1996 № 448/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon4.rada.gov.ua
2. Закон України «Про господарські товариства». Закон від 19.09.1991 № 1576-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon4.rada.gov.ua
3. Дейнега В.Н. Воспроизводство собственности в системе корпоративных отношений. Ростов-н\Дону: Изд-во СКНЦ ВШ, 2004. – 250 с.
4. Ігнат'єва І. А. Корпоративне управління : підручник / І. А. Ігнат'єва, О. І. Гарафонова; - К.: Центр учбової літератури, 2013. - 600 с.
5. Клепач А., Кузнецов П., Крючкова П. Корпоративное управление в России в 1995-1996 гг. (от предприятия советского типа- к фирме, контролируемой менеджерами) // Вопросы экономики. - 1996. – N 9, 12. - С. 73-74.
6. Мальська М. П., Мандюк Н. Л., Занько Ю. С. Корпоративне управління: теорія та практика. Підручник.– К.: Центр учбової літератури, 2012. – 360 с.
7. Мейер К. Корпоративное управление в условиях рыночной экономики и экономики переходного периода // Корпоративное управление. Владельцы, директора и наемные работники акционерного общества. - Пер. с англ. - М.: Джон Уайли энд Санз, 1996. - С. 24.
8. Могилевский С.Д. Органы управления хозяйственными обществами: правовой аспект: Монография. – М.: Дело, 2001. – С. 160.
9. Совет директоров в системе корпоративного управления компанией. - М.: Флинта: Наука, 2002. - С. 48.

References.

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), Law "On State Regulation of Securities Market in Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (Accessed 20 April 2014).
2. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law "On Business Associations", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (Accessed 20 April 2014).
3. Dejnega, V.N. (2004), *Vosproizvodstvo sobstvennosti v sisteme korporativnyh otnoshenij* [Reproduction of property in the system of corporate relations], Izd-vo SKNC VSh, Rostov-n\Don, Russia.
4. Ihnat'ieva, I. A. and Harafonova, O. I. (2013), *Korporativne upravlinnia* [Corporate Management], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
5. Klepach, A. Kuznecov, P. and Krjuchkova, P. (1996), "Corporate Management in Russia in 1995-1996. (from the Soviet-type enterprise with a firm controlled by managers)", *Voprosy jekonomiki*, vol. 9(12), pp. 73-74.
6. Mal's'ka, M. P. Mandiuk, N. L. and Zan'ko, Yu. S. (2012), *Korporativne upravlinnia: teoriia ta praktyka* [Corporate Management: Theory and Practice], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
7. Mejer, K. (1996), *Korporativnoe upravlenie v uslovijah rynochnoj jekonomiki i jekonomiki perehodnogo perioda* [Corporate management in conditions of market economy and the economies transitional period], Dzhon Uajli jend Sanz, Moskow, Russia.
8. Mogilevskij, S.D. (2001), *Organy upravlenija hozjajstvennymi obshhestvami: pravovoj aspekt* [Management departments of economic entities: legal aspect], Delo, Moskow, Russia.
9. Kostikov, I.V. (2002), *Sovet direktorov v sisteme korporativnogo upravlenija kompaniej* [Board of Directors in corporate governance system a company], Flinta, Moskow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014 р.